

Татаріна Тетяна,

аспірантка кафедри історії України Полтавського національного університету імені В. Г. Короленка

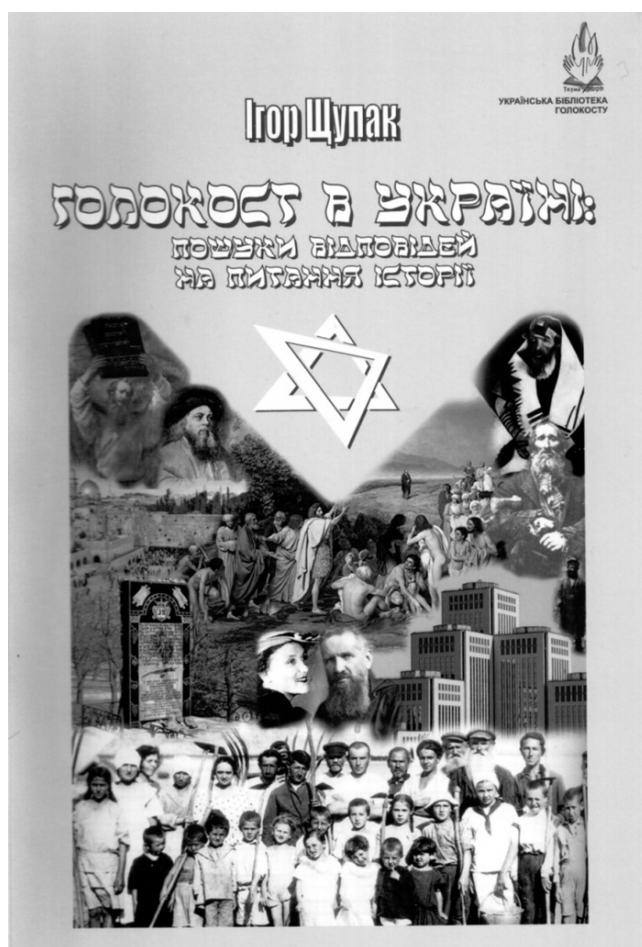
tatarina1996@gmail.com.

ORCID: 0000-0002-8475-9617

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ГОЛОКОСТУ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Світ навчальної літератури з історії поповнився новим виданням, яке позиціоноване як навчальний посібник. Однак, на наш погляд, його значення вимірюється значно ширшою парадигмою сучасної методології історії. Мова йде про змінене і доповнене 4-те видання посібника для учнів старших класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів відомого історика, директора Українського інституту вивчення Голокосту Ігора Яковича Щупака «Голокост в Україні: пошуки відповідей на питання історії: навчальний посібник для учнів старших класів серед. загальноосвіт. навч. закладів. Дніпро: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2018. 148 с., іл., карти». Його укладено відповідно до авторської програми з історії Голокосту в Україні (2015 р.) та з урахуванням нововведень до програм з історії України й всесвітньої історії, що дає змогу використовувати його як додатковий підручник. Як зазначає сам автор посібника, він «не ставив перед собою завдання послідовно висвітлити історію єврейського народу, створити «історичний ланцюг» подій та фактів або визначити усі передумови Голокосту та розкрити зміст цієї трагедії. Тим не менш, вивчення багатьох аспектів історії євреїв України неможливе без розгляду питань всесвітньої історії та історії України, становлення світових релігій, розвитку соціально-політичних, економічних, культурних процесів» [с. 3]. Водночас рецензоване видання варто розглядати як синтез науково-теоретичного доробку І. Я. Щупака, присвяченого проблемам історії єврейства за новітньої доби та Голокосту.

Зазначимо, що складний поліетнічний світ сьогодні потребує як на науковому, так і на рівні публічної історії пояснення багатьох явищ, які стоять на перешкоді толерантності і взаєморозумінню між народами. Ця нерозв'язана проблема робить рецензоване видання вельми актуальним. Ще більш затребуваною література, присвячена історії єврейського народу на перетині культурних і релігійних зв'язків, є в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах. Вона не лише розширює тематичну палітру вітчизняної історії для суб'єктів навчання, але й інтегрує її у процеси всесвітньої історії, показує історію єврейського народу в розрізі тісного спілкування і взаємодії з іншими народами, в тому числі й з українським на його історичних землях. У доступній формі книга дозволяє спростувати чимало міфів, знайти відповіді на питання, які з точки зору І. Я. Щупака спотворюють суспільне уявлення про історію єврейства.

Автор у передмові слушно зауважує, що специфіка обраного видання не дозволяє глибоко розкрити місце євреїв у міжнаціональних та міжрелігійних стосунках народів різних епох. Тому він акцентував увагу на ключових моментах історії, таких як: взаємозв'язки та протиріччя між юдаїзмом, християнством та ісламом; формування економічних, соціально-психологічних, політичних та інших передумов антисемітизму в Європі; деякі аспекти взаємовідносин між євреями та українцями в історичній ретроспективі; вплив ідеологій нового часу – марксизму, фашизму, нацизму та інших – на міжнаціональні стосунки та життя єврейського населення України [с. 3].

Великий досвід науковця-дослідника і методиста дозволив Ігорю Яковичу запропонувати раціональну структуру посібника. Вона складається з двох розділів, кожен з яких містить низку параграфів, систематизованих за принципом підручника. Варто відзначити, що автор, послуговуючись науковою літературою, архівними матеріалами і опублікованими документами, не лише дає відповіді на важливі запитання, а й відкриває читацькій аудиторії простір для роздумів і дискусій.

Перший розділ присвячений питанням історичного розвитку євреїв, їх появи на території України, інтеграції в соціально-економічне і культурно-політичне життя місцевого населення. Абсолютно доцільним є заострення уваги на теоретичних і понятійних категоріях, які дають ключ до розуміння складних явищ міжетнічних, міжнаціональних, міжрелігійних відносин. Зокрема йдеться про природу ксенофобії, антисемітизму, його види – державний, побутовий, релігійний. Загалом автор підводить до розуміння проблеми «свої – чужі» як складника відносин між народами й наголошує, що найголовнішим у них є «питання розуміння, а не любові» [с. 10]. У цьому контексті він також простежує, як розвивалися міжрелігійні відносини з ісламом, католицизмом, ідеологічні та соціально-психологічні чинники українсько-єврейських взаємин у епоху Середньовіччя та Нового часу. Хронологічно перший розділ завершується подіями періоду Української революції 1917–1921 рр.

У другому розділі відображено проблеми трагічної історії єврейства у XX столітті – Голокосту у трьох важливих аспектах: знищення євреїв, Рух Опору, Праведники народів світу. Автор не оминає теми участі євреїв у революційних рухах, зокрема на боці більшовиків і радянської влади. Вказано, що євреї намагалися емігрувати з території українських земель, підпорядкованих більшовикам, й тільки у 1920–1921 рр. виїхало за кордон близько 200 тисяч осіб. При цьому визнається факт інтегрованості євреїв до органів радянської влади і силових структур, але «питома вага таких ...людей була незначною серед усього єврейського населення» [с. 75]. Слід зазначити, що чимало істориків з цього приводу притримуються іншої думки, особливо щодо складу радянських органів держбезпеки.

Особливу увагу І.Я. Щупак приділяє причинам Голокосту в період Другої світової війни, розвінчуванню нацистських антисемітських пропагандистських міфів, створених задля розпалювання ненависті і ворожнечі, наводить приклади опору Голокосту й рятування євреїв від загибелі. Завершується посібник роздумами про уроки Голокосту і толерантність, важливість взаєморозуміння для подальшого мирного життя у мультикультурному середовищі. Для тих, хто вивчає проблему, також подається інформація про наукові і громадські інституції в Україні, які досліджують історію Голокосту, заходи з увічнення і збереження пам'яті про трагедію єврейського народу.

Зауважимо, що положення та узагальнення, подані автором у посібнику, ґрунтуються на широкій джерельній базі, архівних документах і матеріалах, в тому числі й з фондів Музею «Пам'ять єврейського народу і Голокост в Україні». Розкриваючи достатньо вузьку тему на доступному для суб'єктів навчального процесу рівні, публікуючи у тексті уривки з документів для аналізу, цитати з наукових досліджень, ілюстрації, світлини, карти, І.Я. Щупак залишає простір для роздумів, пошуку відповідей на складні питання історії, що екстраполюються на сучасне життя людства.